

Nemzetközi indexek módszertani korlátai és kritikája

Tartalom

Vezetői összefoglaló	3
Az indexalkotás alapkérdései	7
Legitimációs problémák	8
Autoritás és elszámoltathatóság problémája	8
Politikai semlegesség látszata	9
A nyugati szempontok megjelenése és kulturális különbségek figyelmen kívül hagyása .	9
Módszertani problémák	10
Fogalmi és definíciós problémák	10
Az adatkiválasztás problémái	11
Az adatok aggregálásának problémái	12
Kritériumok és skálázás	14
Az országokra gyakorolt problémák, a szuverenitás problémái	14
Szuverenitás problémák	14
Mebélyegzés	15

Politikai célokra való felhasználás	16
Egyes mutatók vizsgálata	17
Bertelsmann Stiftung: Transformation Index (BTI).....	17
A módszertanról	17
Szubjektív elemek túlsúlya	18
Elméleti aggályok	19
Freedom House: Nations in Transit.....	19
Szubjektív elemek túlsúlya	20
Magyar példa.....	20
A tényleges ellenőrzés hiánya	21
Elméleti aggályok	21
World Economic Forum: Global Competitiveness Index	21
Módszertanról	22
Szubjektív elemek: Executive Opinion Survey	22
Transparency International: Corruption Perceptions Index	22
A módszertanról	23
Aggregációs problémák.....	23
Definíciós problémák.....	24
Forrásjegyzék.....	25

Vezetői összefoglaló

Az egyes országok politikai és közjogi teljesítményt mérő nemzetközi indexek egyre nagyobb sajtópublicitást kapnak a hétköznapiakban. Ezek a mutatók alapvetően azt kívánják vizsgálni, hogy egy adott ország vagy országok politikai berendezkedése, közjogi helyzete milyen állapotban van, illetve milyen irányba változott az elmúlt évekhez képest. Ezek alapján az indexek alapján rangosok is felállíthatók, így a vizsgált országok teljesítménye is összemérhető. Éppen ezért a politikai és gazdasági döntéshozók számára ezek a mutatók kiemelt fontosságúvá váltak, hiszen befektetéseket és nemzetközi kapcsolatokat érintő döntéseket befolyásolhatnak ezek a számadatok.

A kérdést közelebbről megvizsgálva azonban azt láthatjuk, ezen indexek használhatóságáról közel sincs tudományos konszenzus. Jelen tanulmányunkban – nemzetközi szakirodalom alapján – azt vizsgáljuk, milyen módszertani hiányosságokkal küzdenek általában ezek a mutatók, illetve gyakorlati példákon keresztül mutatjuk be, mennyire aggályos eredmények születnek, amelyek teljesen egybevágó az elméleti irodalomban megismert problémákkal.

Elméleti háttér

Tanulmányunk elméleti részében sorra vesszük az indexalkotás problematikáit. A vonatkozó szakirodalom olyan elméleti problémákat érintünk, mint:

- Legitimációs problémák;
  - Autoritás és elszámoltathatóság;
  - Politikai semlegesség;
  - Kulturális különbségek figyelmen kívül hagyása;
- Módszertani problémák;
  - Fogalmi és definíciós problémák;
  - Az adatkiválasztás problémái;
  - Az adatok aggregálásának problémái;
- Szuverenitás problémák;
  - Megbélyegzés;
  - Politikai felhasználás;

A legitimációs problémák közé tartozik, hogy a mutatókat elkészítő szervezetek az általuk vizsgált területek szinte egyetlen hiteles szakértőjeként kívánnak feltűnni. Ez a hitelesség vagy autoritás alapvetően két tényezőtől állhat: egyrészt abból, hogy a szervezetek magukat országoktól és politikától független szereplőként állítják be, másrészt abból, hogy magukat a téma elismert szakértőinek titulálják. Ez azonban, ahogy később is bemutatjuk, nem azt jelenti, hogy a mutatókat összeállító szervezeteknek a mutatók kialakításával ne lenne meg a maguk politikai, vagy egyéb célja. Ráadásul, még ha ezen szervezetek teljesen függetlenek is lennének, akkor is felmerül a szakirodalomban azonosított második probléma: az elszámoltathatóság hiánya. Elismert nemzetközi szakértők is kiemelik, hogy ezeket a nemzetközi szervezeteket nem választotta meg senki sem, és így hibás döntések esetén számonkérésük nem lehetséges. Hasonló problémaként merül fel, hogy vajon

tényleg politikailag független szervezetek készítik-e ezeket a mutatókat. Ezen nemzetközi szervezetek többsége ugyanis egy adott érdek mentén és annak képviseletére jött létre. Pontosan ezért ezek a szervezetek sosem lehetnek teljesen értéksemlegesek. Mivel nem értéksemlegesek, ezért nem lehetnek előítéletektől sem mentesek, s adott esetben ez rangsoraikban is megmutatkozhat. Ezen felül rendszeres gyakorlat, hogy egyes kormányok konkrét anyagi forrásokkal támogatnak indexeket előállító szervezeteket, s ez a végleges rangsorok kialakulása során is megmutatkozhat. Ráadásul a mutatókat előállító NGO-k többsége nyugati értékrendek mentén szerveződik, munkáik során nem veszik figyelembe a vizsgált országok közötti kulturális különbségeket.

Hasonló jelenségeket figyelhetünk meg a módszertani problémák között. Egyik legfőbb módszertani probléma, hogy olyan elvont vizsgálati területeknél, mint a demokrácia vagy versenyképesség, nincs eleve elfogadott definíció, s ez tovább nehezíti magát a vizsgálat folyamatát. A mutatók készítőinek ugyanis egy adott fogalmi háttérrel kell dolgozniuk, amely eleve értékítéletet feltételez a részükről. Hasonló dilemmaként merült fel az adatkiválasztás problémája. A nemzetközi mutatók és indexek tartalma, eredménye, értelmezése és információ ereje nagymértékben függ az abban használt adatok mennyiségétől, milyenségétől és minőségétől. A nemzetközi mutatók kialakításánál a szervezetek számára mindig kardinális kérdés, hogy az adatokat honnan szerezzék be. Vannak olyan szervezetek, amelyek maguk mérik fel és gyűjtik be a fontos adatokat, mások csak a nyilvánosan elérhető adatokat használják, s vannak olyan szervezetek, amelyek a két megközelítést ötvözik. Nem ritka viszont az az eset, hogy egy mutató (mint azt a tanulmányban látni fogjuk) egy szakértői kör erősen szubjektív szempontjai mentén kiosztott értékekből áll össze. Természetesen nem kell részletesen ecsetelnünk azt, hogy a csak egy jól körülhatárolt szakértői kör megkérdezésén alapuló indexek szubjektivitása meglehetősen magas. Az adatok aggregálása során további módszertani problémák merülhetnek fel. Egyrészt az eltérő aggregációs módszereknek köszönhetően extrém esetekben az is megtörténhet, hogy az elméletileg ugyanazt mérő, sőt nagyjából ugyanolyan adatokkal is operáló nemzetközi mutató teljesen más eredményt ér el ugyanazon ország esetében. Másrészt az aggregálás során keveredhetnek az objektív és szubjektív adatok, ezzel gyengítve a kész mutatószám objektivitását és hitelességét. Harmadrészt az adatok aggregálása nagyban függ az azt végző személyektől is.

Ugyancsak aggályosak az egyes mutatók vizsgált országokra gyakorolt hatásai, amelyek alapvetően érintik a vizsgált országok szuverenitásának kérdését. A mutatókat előállító szervezetek magas szintű nemzetközi beágyazottságuk és befolyásuk miatt adott esetben képesek bizonyos szakpolitikák elfogadására befolyásolni a főként kisebb és szegényebb országokat. Ezen felül nemzetközi mutatók többsége valamilyen rangsorba állítja a benne szereplő országokat. Láthattuk, hogy a médiának köszönhetően ez akkor is megtörténhet, ha az adott szervezet explicite kijelenti, hogy mutatójával nem szándékozik rangsorolni az országokat. A rangsorok azonban – formájukból adódóan – vizuális eszközökkel nagyobbíthatják és erősíthetik az országok közötti valós különbségeket. Ez a jelenség akár visszajára is fordulhat, hiszen egyes országok megpróbálhatják úgy is növelni befolyásukat, hogy bizonyos mutatók módszertanát vizsgálva apró technikai módosítások mentén igyekeznek előrelépni az adott rangsorokban, ezáltal pedig nagyobb elismerésre szert tenni. Jó példa erre Georgia esete,

amely mindössze egyetlen év alatt mintegy 85 helyett ugrott a Világbank Ease of Doing Business rangsorában. Ezt úgy érték el, hogy 2005-ben létrehozásra került egy kormányközi bizottság, kifejezetten azzal a céllal, hogy az ország helyezését javítsák a különböző nemzetközi rangsorokban. Ez a bizottság idővel szinte tejhatalmat kapott (csak az ország elnökével kellett egyeztetniük) új törvények elfogadására. Ennek köszönhetően számos olyan törvény került elfogadásra, amely legalábbis papíron jelentősen növelte az ország vállalászási környezetének biztonságát és rugalmasságát. Végül az ország tisztviselői rendszeres látogatások során jó kapcsolatba kerültek a rangsort összeállító Világbank tisztviselőivel. Rendszeresen kikérték a szervezet véleményét és terepgyakorlatokon mutatták be eredményeiket. Ennek a diplomáciai elemnek legalább akkora ereje volt az ország jó helyezésében, mint a törvényi változásoknak.

Gyakorlati példák

Tanulmányunk során négy olyan nemzetközi mutatót vizsgáltunk, amelyek konkrét példákkal támasztják alá az elméleti rész során megfogalmazott aggályokat. Ezek a vizsgált mutatók az alábbiak:

- Bertelsmann Stiftung: Transformation Index;
- World Economic Forum: Global Competitiveness Index;
- Freedom House: Nations in Transit;
- Transparency International: Corruption Perceptions Index.

Munkánk során azért jártunk el így, mivel ezek az indexek számos módszertani problémát illusztrálnak. A Transparency International a Corruption Perceptions Index elkészítése során jelentős arányban használja fel a másik három általunk vizsgált mutatót. Ezek szinte kizárólag szubjektív elemekből állítják össze saját mérőszámaikat, amelyet a Transparency módszertanilag helyesen aggregál, azonban a kiválasztott forrás-mutatók merőben szubjektívek.

A Freedom House és a Bertelsmann Stiftung pusztán szakértők véleményére alapozva állítja össze saját mérőszámát. Sőt, alapvetően egy országjelentésért egyetlen szakértő a felelős. Az országjelentések ugyan többlépcsős ellenőrzési mechanizmuson mennek át, azonban ezek a mechanizmusok is pusztán más véleményén alapulnak. A Bertelsmann esetén nem ismerhető meg pontosan az egyes szakértők által kiállított értékelés, a Freedom House-nál viszont az egyes országértékelések elérhetőek. Ezek az értékelések arra szolgálnak, hogy „alátámaszák” az egyes országjelentők által adott pontszámok szakmaiságát. A Magyarországra vonatkozó jelentés irodalomlistája azonban kizárólag sajtómegjelenések és közvélemény-kutatások szemléjeként értelmezhető, amelyet a szerző saját narratívája szerint értelmez. Ezen megállapítások lehetnek politikai és tudományos vita tárgyai, de – a szakirodalomból is kiténik – magában a jelentésben nincsenek alátámasztva. A Global Competitiveness Index már egy fokkal szofisztikáltabb, egyaránt tartalmaz objektív méréseken, és szubjektív interjúkon alapuló elemeket. Utóbbi külön mutatóként is létezik, Executive Opinion Survey néven, amely cégvezetőkkel készült interjúkból áll össze.

A Bertelsmann és Freedom House indexe mellett többek között az Executive Opinion Survey képezi a Transparency International Corruption Perceptions Indexe alapját. Ez a három forrás nagyságrendileg a beérkezett adatok negyedét (!) teszi ki. Bár a Transparency módszertana rendkívül összetett, s helyes alapelveken nyugszik, mégis alapvetően szubjektív adatokat aggregál, azaz lényegében objektívvá teszi azokat.

Természetesen a fent tárgyalt indexek mindegyike magas nemzetközi reputációval és autoritással rendelkezik. Mindegyik alkalmas arra, hogy hatást gyakoroljon a gazdasági és politikai döntéshozók viselkedésére, befolyásolva ezzel teljes országok és régiók történéseit. Azonban a tény, hogy a mutatók figyelemre méltó része jelentős mértékben alapul szubjektív elemeken, komoly kérdéseket vet fel, s aggodalomra adhat okot.

Az indexalkotás alapkérdései

Ahogy a fenti gazdasági és kormányzati mutatók összefoglalásából is jól láthatjuk, a különböző országok, gazdasági, társadalmi és politikai teljesítményét mérő nemzetközi mutatók, indexek és rangsorok az elmúlt másfél évtizedben rendkívüli népszerűsége tettek szert, s számuk ennek megfelelően ugrásszerű növekedésnek is indult. A mutatók száma ma már szinte megszámlálhatatlan, hiszen az emberi jogok érvényesülésétől a lakosság boldogságáig, az életminőségtől a civil szféra állapotáig, az éhezéstől a segélyezés minőségéig és a korrupciótól a média szabadságáig gyakorlatilag nem találhatunk olyan állami vagy társadalmi funkciót, amit ne mérhetnénk valamilyenfajta nemzetközi mutatóval. Sőt, a mutatók nem is korlátozódnak a politikai és gazdasági-társadalmi kérdésekre, hiszen különböző biztonságpolitikai kérdésekben, mint az embercsempészet, vagy a hadsereg állapota, vagy a nukleáris biztonság, vagy a „state failure” valószínűségére, vagy a háború eshetőségére is találunk nemzetközi mutatókat. Az államoknak tehát egyre inkább fel kell készülniük arra, hogy gyakorlataikat és teljesítményüket magas publicitást kapó nemzetközi index alapján ítélik meg (Munck, 2009:21). A nemzetközi mutatók népszerűsége pont ebből ered, hiszen lehetővé teszik az országok egyszerű megítélését és rangsorolását. Olyan komplex kérdések, mint a demokrácia helyzete vagy a médiaszabadság egy országban, a mutatóknak köszönhetően, hirtelen számszerűsíthető és összehasonlítható adatokká válnak, amelyek alapján könnyebb megítélni egy adott országot (Davis et al 2012:12). Így egyszerűbbé válik az országok összehasonlítása, még abban az esetben is, ha az index deklarált célja nem az országok rangsorba állítása. Természetesen az ilyen rangsorok elkerülhetetlenül értékítéleteket is hordoznak magukban. Mindezek miatt és ellenére a nemzetközi rangsorok népszerűek a média, de a különböző véleményvezérek és döntéshozók körében is. Ezért létezésükkel a jövőben is számolniuk kell a világ és Magyarország döntéshozóinak is.

A nemzetközi mutatók népszerűségéből természetesen arra a következtetésre juthatnánk, hogy ezek a nemzetközi tudományos közösség által teljes elfogadottságot élveznek. A valóságban azonban nem ez a helyzet, hiszen a tudományos szféra egy jelentős szegmense szubjektívnek, illetve sok esetben teljesen hasztalannak tartja a főbb nemzetközi mutatókat (Merry, 2011:18). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ezek a mutatók ne befolyásolnák országok közpolitika-alkotását, vagy a cégek beruházási hajlandóságát. Mindennek ellenére azonban érdemes őket megfelelő kritikával kezelniük, s ismernünk legfontosabb hiányosságait. A nemzetközi mutatókat ért kritikákat lapvetően három kategóriába sorolhatjuk (Cooley & Snyder, 2015:15). A kritikák egyik szegmense a nemzetközi mutatókat előállító szervezetekkel és azok legitimitásával foglalkozik, azzal, hogy ezen szervezeteket mi jogosítja fel értékítéletek alkotására, mitől válnak hitelessé a nemzetközi porondon. A legtöbb kritikát azonban kétségkívül a nemzetközi mutatók módszertanát éri, hiszen többségük meglehetősen sok szubjektív adatot tartalmaz, de az objektív adatok aggregálása sem értékítélet nélküli feladat. Végül a kritikák harmadik csoportja a nemzetközi mutatók országokra gyakorolt hatásával foglalkozik. A nemzetközi mutatókat előállító nemzetközi szervezetek és NGO-k globális beágyazottságuk miatt sok

esetben nyomást tudnak gyakorolni főként a kisebb országokra, hogy azok megváltoztassák intézményeiket vagy politikájukat – ezzel megsértve ezen országok szuverenitását. Ez a hármas szétválasztás természetesen valamelyest mesterkélt, és vannak olyan kritikai elemek, amelyek akár mindhárom csoportban is megállnák a helyüket, de mégis hasznos lehet a nemzetközi mutatókat és indexeket ért kritikák egyszerű és áttekinthető bemutatására. Az alábbiakban tehát e hármas felosztás alapján teszünk kísérletet a legfontosabb kritikák bemutatására.

Legitimációs problémák

Mivel a különböző nemzetközi mutatók és indexek egyre nagyobb globális befolyásra tesznek szert és egyre inkább képesek az országok befolyásolására is, ezért jogosan merülhet fel bennünk a kérdés, hogy ezen mutatók és az őket kiállító szervezetek mennyire is hitelesek, mi jogosítja fel őket az ítéletalkotásra és az országok rangsorba állítására (Munck, 2009:32). Szintén érdekes kérdés, hogy bizonyos mutatószámok mitől lesznek globálisan elismertté és elfogadottá, míg mások nem. A nemzetközi mutatókat előállító szervezetek legitimációs problémáit a nemzetközi szakirodalom is felismerte. A legfontosabb kritikai pontokat az alábbiak szerint azonosítottuk.

Autoritás és elszámoltathatóság problémája

Autoritásuk problémáit a nemzetközi mutatókat előállító nemzetközi szervezetek is felismerték, így mindent megtesznek azért, hogy saját mutatójuk az adott mérni kívánt terület egyedüli elismert mérőszáma legyen (Kelley & Simmons, 2015:13). Ezt természetesen megnehezíti az a tény, hogy a legtöbb területnek több mint egy elismert rangsora van, és ezek a szervezetek versenyeznek egymással a figyelemért, de az elérhető erőforrásokért is. Ezért komoly vetélkedés zajlik a szervezetek között, hogy legitimitása és tekintélye melyiknek nagyobb. A mutatókat előállító szervezetek nemzetközi autoritása alapvetően két tényezőtől származhat (Cooley & Snyder, 2015:17): egyrészt abból, hogy a szervezetek magukat országoktól és politikától független szereplőként állítják be, másrészt abból, hogy magukat a téma elismert szakértőinek titulálják. A nemzetközi rangsorok többségét valóban nem kormányzati szervek, hanem NGO-ok állítják össze, az esetek többségében szakértők bevonásával. Ez azonban – ahogyan azt később bemutatjuk – nem azt jelenti, hogy a mutatókat kialakításával az ezeket összeállító szervezeteknek ne lenne meg a maguk politikai, vagy egyéb célja. Ráadásul, még ha ezen szervezetek teljesen függetlenek is lennének, akkor is felmerülhetne a szakirodalomban azonosított második probléma, nevezetesen az elszámoltathatóság hiánya (Kelley & Simmons, 2015:15). Az elismert nemzetközi szakértő, Robert Keohane is kiemeli, hogy ezeket a nemzetközi szervezeteket nem választotta meg senki sem, ezáltal hibás döntések esetén a számonkérésük sem lehetséges (Grant, & Keohane, 2005:3). Ha azonban ezeket a szervezeteket nem választotta meg senki sem, és számonkérésük sem lehetséges, úgy nagymértékű nemzetközi befolyásuk és az országok politikai döntéshozatalára gyakorolt hatásuk aggályos lehet. Ezen mutatók számonkérése tehát csakis saját reputációjuktól függ, amit leginkább a nemzetközi média tud befolyásolni. Azonban, ha a nemzetközi

média egy nemzetközi rangsort hitelesnek fogad el, azzal automatikusan autoritást is ad az adott szervezetnek, függetlenül annak szakértelmétől, objektivitásától vagy függetlenségétől (Cooley & Snyder, 2015:19). Ezért a nemzetközi rangsorok potenciálisan veszélyesek lehetnek, és ezért érdemes őket a döntéshozóknak mindig szkeptikusan kezelni.

Politikai semlegesség látszata

Bármennyire is független szereplőként állítják be magukat, a nemzetközi mutatókat létrehozó szervezetek sem mentesek a politikai érdekektől (Kelley & Simmons, 2015:18). Ezen nemzetközi szervezetek többsége ugyanis egy adott érdek mentén, annak képviselőjére jött létre. Ez kiváltképp igaz a különböző emberi jogokat és átláthatóságot mérő nemzetközi szervezetekre. Bár ezen szervezetek többsége kétségtelenül nemes cél érdekében jött létre, és lehetséges, hogy céljait ma is e nemes érdekek határozzák meg, nem szabad elfelejtenünk ugyanakkor, hogy ezek a szervezetek jól meghatározható célok elérése érdekében jöttek létre. Pontosan ezért ezek a szervezetek sohasem lehetnek teljesen értéksemlegesek. Mivel nem értéksemlegesek, ezért nem lehetnek előítéletektől sem mentesek, s adott esetben ez rangsoraikban is megmutatkozhat. Még nagyobb probléma, hogy a nemzetközi mutatók nem mentesülnek az állami nyomásgyakorlástól és a hatalmi politikától, sőt bizonyos esetekben ezen szervezetek mögött konkrét állami érdekek állnak (Adler-Nissen, 2014:11). Két szemléletes példa erre a WHO nemzetközi egészségügyi rangsora, illetve a Freedom House demokrácia indexe. Az Egészségügyi Világszervezet (WHO) 2000-ben publikálta először az úgynevezett nemzetközi egészségügyi rangsorát (Ranking of Global Health Systems) (Cooley & Snyder, 2015:24). A rangsorban többek között az egészségügyi hozzáférésben tapasztalt egyenlőtlenségek, illetve a mindenki számára elérhető ingyenes egészségügy hiánya miatt az Egyesült Államok csak a harminckilencedik helyen szerepelt. Az ország vezetése, illetve a főbb amerikai médiumok azonnal megtámadták a szervezetet, sőt, az Egyesült Államok részéről a szervezet működését segítő anyagi hozzájárulás felfüggesztése is felvetődött. Az egyértelmű nyomásgyakorlásnak meglett az eredménye, hiszen a szervezet vezetői végül amellett döntöttek, hogy a jövőben nem állítják rangsorba a felmérésben szereplő országokat.

A nyugati szempontok megjelenése és kulturális különbségek figyelmen kívül hagyása

A nemzetközileg is elismert gazdasági és kormányzati mutatók többsége (mintegy 90 százaléka) a nyugati kultúrkörből származó országokhoz és nemzetközi szervezetekhez, azon belül is főként az Egyesült Államokhoz és Nagy-Britanniához kapcsolódik (Munck, 2009:29). A szervezetekben dolgozók gondolkodása így alapvetően ehhez a kultúrkörhöz kapcsolódik, a vizsgált államok kétharmada azonban nem ehhez a kultúrkörhöz kötődik. A rangsorokat összeállító szervezetek a rangsorolás során óhatatlanul is kulturális előítéleteikkel élnek (Merry, 2011:21). Az olyan fogalmaknak, mint a demokrácia vagy a korrupció, időben, térben és kulturálisan is eltérő felfogásai lehetnek. Az ókori

Athént, bár csak a 24 év feletti férfiak szavazhattak, vagy a 19. századi Egyesült Államokat, ahol sem a nők, sem a feketék nem szavazhattak, a kortársak, sőt – általános értelmében véve – az utókor is demokráciának látja. A mai demokrácia indexek az országokat rangsorolása során azonban a demokrácia mai, nyugati értelemben vett és liberális értelmezését használják. Ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy a demokráciának létezhet-e más válfaja is. Japán vagy Dél-Korea nem tekinthető liberális demokráciának, hiszen a két ország történelmében évtizedekig egy párt irányította az országot, s a nők parlamenti képviselője is minimális. Ezen kívül például a francia, német vagy brit demokráciának a fenti szempontoktól több tekintetben jelentős mértékben eltérő elemei is vannak. Ezért felmerül a kérdés, hogy a különböző országok demokratikus rendszereinek rangsorba állítása mennyiben lehet hiteles. Emellett megemlíthetjük a korrupció kérdését is. Bizonyos kultúrákban teljesen elfogadott gyakorlat apró ajándékok adása sikeres üzleti tárgyalások, vagy politikai megállapodások után. Ez nyugati szemmel véve ugyan korrupciónak hat, az adott ország politikai kultúrájában azonban teljesen elfogadott. Sőt, az ajándék elutasításával a másik fél akár meg is sérthető. Példaként ezzel a problémával mind Nagy-Britannia, mind az Egyesült Államok diplomáciai testületei is találkozottak, s ezt feloldandó végül mindkét országban eszmei értékhez kötötték az ajándék elfogadásának a lehetőségét. Láthatjuk tehát, hogy számos mutató esetében probléma lehet, hogy azok nem képesek becsatornázni és kezelni a kulturális különbségeket, s ennek eredményeként a nem nyugati országok általánosságban rosszabbul szerepelnek ezekben a felmérésekben (Merry, 2011:23). Ezt a fejlődő országok is érzékelték, és ennek köszönhetően megindult egyfajta kísérlet a nemzetközi mutatók „nyugatiatlanítása” felé. Ennek alapvetően két eszköze van: egyrészt a már létező mutatók kritizálása és saját tudósai bevonása a mutatók kialakításába, másrészt teljesen új nemzetközi mutatók kialakítása. Utóbbira talán a legerősebb példa a kínai China Chengxin Credit Rating Group hitelminősítő, amely a főként amerikai hitelminősítő cégek és rangsorok ellentétéként jött létre, s ma már a világ negyedik legnagyobb hitelminősítőjének számít (Cooley & Snyder, 2015:38).

Módszertani problémák

A nemzetközi mutatók és indexek formájukból adódóan igyekeznek komplex kérdéseket és jelenségeket egyszerűen emészthető mutatókkal leírni. Ez az egyszerűsítés, amellyel a nemzetközi mutatók talán legnagyobb előnye, egyben legnagyobb hátrányát is jelenti. Hiszen a komplex kérdések egyszerűsítésének módszertana korántsem mentes a potenciális hibáktól. Az alábbiakban ezek a problémák kerülnek bemutatásra.

Fogalmi és definíciós problémák

A nemzetközi mutatók jelentős része – főként a kormányzati mutatók többsége, de némely gazdasági mutató is – olyan komplex területeket vizsgál, mind a demokrácia működése, a korrupció vagy a versenyképesség. Ezeknek a fogalmaknak azonban nincsen általánosan elfogadott tudományos

definíciójuk és legfontosabb elemeikről a szakértők között sincs egyetértés (Merry, 2011:9). Vegyünk például egy gazdasági fogalmat, a versenyképességet. Ma nincs egységesen elfogadott definíció a versenyképesség mérésére. A versenyképesség alapvetően egy normatív koncepció, s a tudományos életben, de még csak a különböző versenyképességet mérő szervezetek között sincs egyetértés azzal kapcsolatban, hogy egy ország versenyképességének milyen konkrét összetevői vannak. Ez szinte lehetetlenné teszi, hogy objektív alapon hasonlítsuk össze különböző országok versenyképességét (Baumohl, 2013:56-58). Paul Krugman Nobel-díjas közgazdász is kiemelte, hogy a versenyképesség egy értelmetlen szóvá válik, ha nemzetgazdaságokra akarjuk alkalmazni, sőt véleménye szerint a versenyképesség mára egy rögeszmévé vált, ami kifejezetten káros is lehet (Krugman, 1994:3). Ezt a példát azonban számos más olyan fogalomra is alkalmazhattuk volna, amit nemzetközi mutatókkal próbálnak mérni. Sőt, ahogyan korábban is említettük, ezen fogalmak kulturálisan is meghatározottak lehetnek, ami szintén megnehezíti a nemzetközi összehasonlításokat.

Érdemes kiemelni a nemzetközi mutatók úgynevezett „fogalomtorzító” hatását is (Merry, 2011:8). Bár a nemzetközi mutatók által mért és használt fogalmak többségének nincs általános elfogadott fogalma, az azt mérő nemzetközi szervezeteken mégis alkalmazniuk kell egy bizonyos fajta fogalomértelmezést. Ez a fogalomhasználat bármennyire is megalapozott lehet, végeredményben egyéni feltételezéseken és értékítéleteken alapul. Ez azért lehet veszélyes, mert a nemzetközi mutató népszerűsége miatt később csak ez a fogalomértelmezés válik mindenki által ismertté és adott esetben akár elfogadottá is. Így az a veszély fenyeget, hogy egy vitatott fogalomnak csupán az egyik értelmezése kap nemzetközi elismerést, míg az összes többi nem, s ez idővel akár a kérdésről folytatott akadémiai diskurzust is akadályozhatja.

Az adatkiválasztás problémái

A nemzetközi mutatók és indexek tartalma, eredménye, értelmezése és információs ereje nagymértékben függ az abban használt adatok mennyiségétől, milyenségétől és minőségétől. A nemzetközi mutatók kialakításánál a szervezetek számára mindig kardinális kérdés, hogy az adatokat honnan szerezzék be. Vannak olyan szervezetek, amelyek maguk mérik fel és gyűjtik be a fontos adatokat, míg mások csak a nyilvánosan elérhető adatokat használják, de vannak olyan szervezetek is, amelyek a két megközelítést ötvözik (Cooley & Snyder, 2015:42). Szintén fontos kérdés, hogy a kutatás során a szervezetek használnak-e az objektív adatokon kívül más, szubjektívebb adatgyűjtési formákat is. Több nemzetközi mutató például nagyrészt csak szubjektív, jól körülhatárolt szakértői kör interjúkérdéseire alapozza a rangsorát. Ilyen például a Riporterek Határok Nélkül (Reporters Without Borders) Sajtószabadság Indexe (Press Freedom Index) (Munck, 2009:32).

Természetesen nem kell részletesen ecsetelnünk azt, hogy a csupán egy jól körülhatárolt szakértői kör megkérdezésén alapuló indexek szubjektivitása meglehetősen magas. Szintén problémás, hogy az ilyen kutatásokból sok esetben nem derül ki az sem, hogy milyen volt a megkérdezettek válaszadási aránya, valamint az, hogy minden kérdésre adtak-e választ. További probléma, hogy bizonyos esetekben

kifejezetten alacsonynak tekinthető az országonként megkérdezett szakértők száma. A WEF kutatásában például volt olyan ország, ahol mindössze 30 cégvezetőt kérdeztek meg, ami sokak szerint túl kevés egy árnyalt kép kialakításához (Davis et al. 2012:45).

További probléma, hogy a felhasználható mutatószámok halmaza tulajdonképpen végtelen, még akkor is, ha tekintettel vagyunk a statisztikai hozzáférhetőség korlátaira (Márkus, 2011:25). Hiszen egy-egy alapadatnak különböző származékai képezhetőek. Például a mezőgazdasági gépek száma viszonyítható az ország összlakosságához, a mezőgazdasági népességhez, a mezőgazdaságban foglalkoztatottak számához, az ország területéhez, a mezőgazdasági területhez, a megművelt területhez vagy éppen a szántóterület nagyságához. Bármilyen gazdag is tehát egy összehasonlítás adatbázisa, a lehetséges halmaznak mindig csak egy részhalmozát vagyunk képesek felhasználni. Pontosan ezért a kutatásban végül felhasznált adatok mindig egyéni vagy szervezeti döntések alapján kerülnek kiválasztásra (Sanin, et al. 2013:14). Ez szelekciós előítéletekhez vezethet, ugyanis az index előállítói akár nem szándékoltan is olyan adatokat fognak választani, ami véleményük szerint alá fogja támasztani az előzetes elképzeléseiket. Ráadásul, ahogy már korábban is említettük, mivel sok esetben eltérő definíciókkal rendelkező fogalmakat akarnak mérni, az adatok kiválasztás során is csak e definíció alapján járnak el. Ennek köszönhetően a felhasznált adatok egy része nem tudományosan megalapozott (Cooley & Snyder, 2015:49). Hiszen ahogy a demokráciának vagy a versenyképességnek nincs egységesen elfogadott definíciója és mérési eszköze, úgy számos egyéb gazdasági és politikai mutatónak sincs. Nincs például teljes egyetértés azzal kapcsolatban, hogy melyek a gazdasági növekedés legfontosabb kritériumai, hiszen ezek nagyban függenek attól is, hogy melyik közgazdasági iskolát követjük. Így a nemzetközi mutatókban felhasznált és alkalmazott kritériumok és adatok egy része is csak a szerzők elképzelését és véleményét tükrözi, s nincs mögöttük tudományos konszenzus (Munck, 2009:41).

Nem mindegy a nemzetközi mutatókban felhasznált adatok száma sem (Márkus, 2011:45). Egyszerűnek tűnhet az az elv, amely szerint minél több a mutató, annál finomabb az elemzés, illetve hogy a mutatók számának egyszerű növelése kisebb vagy nagyobb mértékben, de mindig növeli az összehasonlítás minőségét, pontosságát vagy információs erejét. Ez ugyan többnyire így is van, de nem ritka az olyan eset, amikor a mutatók számának különösebb megfontolás nélküli szaporítása redundanciához vezet, így árt az összehasonlítás minőségének. Ez utóbbi a változók közötti erős korreláció esetén áll elő. Tehát sok esetben a mért adatok fedik egymást és így erősítetik az eredményeket.

Az adatok aggregálásának problémái

Még ha a kiválasztott adatok tökéletesek lennének és leképeznék az adott felmérendő kérdés minden aspektusát, abban az esetben is felmerülnének az adatok megfelelő aggregálásának a kérdése. A sok esetben több száz felhasznált adatot a nemzetközi szervezeteknek valamilyen módszer alapján egyszerűsített mutatószámokká kell alakítaniuk. Erre szolgál az aggregálás, amely azonban önmagában is felvet számos problémát. A nemzetközi mutatók jellemzően legalább három-öt aggregációs szinten

mennek át (Cooley & Snyder, 2015:52). Az aggregáció során azonban folyamatos az információvesztés és torzulás, s emiatt mindig indokolt az aggregációs lépések számának minimálisra csökkentése. Amikor számos adatból egy mutatót hozunk létre, alapvetően két problémával szembesülünk (Munck, 2009:32). Azzal, hogy milyen adatokat férhetnek bele a kész mutatószámba, illetve hogy ezeket hogyan súlyozzuk a kész mutatóban. Az adatok súlyozásával ugyanis az adatok közötti különbségeket hangsúlyozhatunk, vagy éppen elrejtethetünk.

Az eltérő aggregációs módszereknek köszönhetően extrém esetekben az is megtörténhet, hogy az elméletileg ugyanazt mérő, sőt, nagyjából ugyanolyan adatokkal is operáló nemzetközi mutató teljesen más eredményt ér el ugyanazon ország esetében. Gerlado Munck a Kaliforniai Egyetem nemzetközi professzora például a különböző demokráciamutatók Oroszországgal kapcsolatos eredményeit vizsgálta (Munck, 2009:66-80). Arra a következtetésre jutott, hogy a végeredmény szempontjából egyáltalán nem mindegy, hogy a kutatást végző szervezetek az aggregálás során összeadással vagy szorzással súlyozzák a mért adatokat. Munck a Freedom House, a Polity IV és az úgynevezett VanHanen demokráciamutatókat vizsgálta. Véleménye szerint a három szervezet nagyjából ugyanazokkal a mért adatokkal dolgozott, végül mégis teljesen más helyezést osztottak ki Oroszország számára. A szerző szerint ez a súlyozás eltérő módszertanára vezethető vissza. Míg a Freedom House az adatokat összeszorozza, addig a Polity IV átlagolja őket, a VanHanen pedig bizonyos mutatószámokban az egyik, míg másokban a másik megközelítéssel él. Ennek köszönhető, hogy a három indexben a hasonló kiinduló adatok ellenére Oroszország teljesen eltérő skálán mozog. Az aggregálás a súlyozás mellett más problémákat is felvet (Cooley & Snyder, 2015:59). Egyrészt az aggregálás során a finomabb változások, amelyek csak néhány adatban látszanak, teljesen eltűnhetnek az átlagolás során. Így ha egy ország lassan építi le vagy éppen fel demokratikus intézményeit, az sok mutató esetében akár évekig is észrevétlen maradhat. Másrészt az aggregálás során keveredhetnek az objektív és szubjektív adatok, ezzel gyengítve a kész mutatószám objektivitását és hitelességét. Harmadrészt az adatok aggregálása nagyban függ az azt végző személyektől is.

Számos kutatás bizonyítja, hogy a személyek változtatásával több esetben változik a kapott aggregát adat is. Az aggregációt végző személyek sem mentesek ugyanis az előítéletektől, így szubjektívan kezelhetik az adatokat. A University of Essex kutatói szintén a demokráciamutatókat vizsgálva például arra a következtetésre jutottak, hogy az adatokat kezelők szubjektív országgépe befolyásolta az országok kapott eredményét (Sanin, et al 2013:1-32). Így az olyan országok, amelyek köztudottan nem voltak demokratikusak, az adatok milyenségétől függetlenül is rosszabb aggregált adatokat kaptak. A kutatók szerint ez egyértelműen az adatokat kódoló személyes véleményének tükröződése. Végül pedig az aggregálás során a különböző együtthatók érzékenysége is megnő, amely szintén gyengíti a végeredmény megbízhatóságát (Baumohl, 2013:31).

Kritériumok és skálázás

Szintén probléma lehet, hogy a nemzetközi indexek egy része gyakran, sokszor évenként cseréli a mért kritériumokat és adatokat. Ezt a szervezetek azzal magyarázzák, hogy követik a legújabb tudományos trendeket, illetve hogy tökéletesítik módszertanukat. Ennek némileg ellentmond az a tény, hogy időnként csökkentik a mért kritériumok számát. Ez ugyanakkor problémás lehet, ugyanis így nehéz időszakosan összehasonlítani a mutatók egy részét, és az évenkénti felmérés elveszíti értelmét (Merry, 2011:11). Ha évente változnak a mért kritériumok, akkor az országok éves rangsora is hektikus, így nem feltétlenül érdemes belőle hosszú távú következtetéseket levonni. Egy 2003-as francia kutatás például azt is bebizonyította, hogy néhány kritérium leghagyásával vagy éppen alkalmazásával Észtország az 1. és a 26. hely között, míg Kína a 3. és a 35. hely között bárhol elhelyezkedhet a WEF versenyképességi rangsorában (Huggins & Thompson, 2010:11). Ez is rámutat arra, hogy a kritériumok évenkénti változtatása megbízhatatlanná teszi a nemzetközi mutatók egy részét. Ez viszont nem akadályozza meg a közvéleményt és az újságírókat abban, hogy évenként elemezzék az országok rangsorbeli változásait még akkor is, ha az adott évben például teljesen más adatok alapján dolgozott az index, mint a korábbi évek során. Végezetül utolsó módszertani kritikaként érdemes még kiemelni a rangsorokban használt skálákat és az azokkal való „trükközés” lehetőségét (Márkus, 2011:19).

Az országokra gyakorolt problémák, a szuverenitás problémái

Ahogy a nemzetközi gazdasági és kormányzati mutatók egyre nagyobb befolyásra tesznek szert és nő az autoritásuk, annál inkább képesek az országok befolyásolására is. Bizonyos szerzők szerint ezek a nemzetközi szervezetek ma már egyre inkább egyfajta új nemzetközi globális igazgatási funkciót látnak el (Cooley & Snyder, 2015:21). A szervezetek nemzetközi jó gyakorlatokat dolgoznak ki, s ezeket hitelességüknek, illetve bizonyos országok támogatásának köszönhetően idővel akár rá is kényszeríthetik más, főként gyengébb fejlődő országokra (Kelley & Simmons, 2015: 1148). Az alábbiakban tehát olyan kritikákat mutatunk be, amelyek a különböző nemzetközi mutatók országokra gyakorolt negatív hatásait állítják vizsgálatuk középpontjába.

Szuverenitás problémák

Ahogy korábban is említettük, nemzetközi beágyazottságuk és befolyásuk miatt a különböző nemzetközi mutatókat előállító szervezetek adott esetben képesek befolyásolni főként a kisebb és szegényebb országokat egyes szakpolitikák elfogadása terén (Adler-Nissen, 2014: 145). Ez nyilvánvalóan sértheti az adott ország nemzeti szuverenitását. A szakirodalom nincs egyetértés a tekintetben, hogy az ilyen típusú nemzetközi mutatók az egyes országokból milyen reakciókat válthatnak ki. Alapvetően jellemzően kétfajta megközelítés lehetséges: Az egyik szerint az államok csak abban az esetben reagálnak az ilyen mutatószámokra, ha a mutatónak köszönhetően valamilyen konkrét, főként anyagi természetű kár érheti őket. Erre talán a legjobb példák a különböző nemzetközi

hitelminősítő cégek, amelyek minősítéseikkel akár egyetlen nap alatt is komoly befolyással lehetnek egy adott ország gazdaságára. Ez a hatás nyilvánvalóan még erősebb a kisebb és szegényebb országok esetében. Ennek főként a fejlesztési segélyek kapcsán lehet nagy jelentősége. Az például, hogy az Egyesült Államok az általa biztosított fejlesztési segélyek összegét évek óta a segélyezett országok demokráciamutatóinak függvényévé teszi, arra készítetett bizonyos afrikai országokat, hogy kritika nélkül vegyenek át bizonyos nemzetközi best practice-eket (Adler-Nissen, 2014: 147). A másik megközelítés szerint azonban az országokat a nemzetközi mutatók nem csak gazdasági kérdésekben képesek befolyásolni. E megközelítés szerint az országok rangsorolása árthat bizonyos országok presztízsének, vagy a róluk kialakult képnek. Láthatjuk, hogy még az Egyesült Államok is milyen hevesen reagált a WHO egészségügyi indexére, amelyben az ország nemzetközi presztízsénél jóval alacsonyabb helyezést ért el. E megközelítés szerint még erősebb a nyomás az államokon, ha saját magához hasonló országokhoz, riválisokhoz vagy régiós országokhoz hasonlítják őket. Örményországot például valószínűleg nem túlzottan érdekli, ha Zambiához vagy Brazíliához hasonlítják, azonban ha regionális riválisával, Azerbajdzsánnal vetik össze, az már valószínűsíthetően igen. Ezt kutatások is alátámasztják Azerbajdzsán és Örményország kapcsán. A két ország politikusai ugyanis bizonyítottan hevesen reagálnak arra, ha a másik ország valamilyen nemzetközi mutatóban megelőzi őket (Merry, 2011:11).

Megbélyezés

A nemzetközi mutatók többsége valamilyen rangsorba állítja a benne szereplő országokat. Láthattuk, hogy a médiának köszönhetően ez akkor is megtörténhet, ha az adott szervezet explicite kijelenti, hogy mutatójával nem szándékozik rangsorolni az országokat. A rangsorok azonban – formájukból adódóan – vizuális eszközökkel nagyobbíthatják és erősíthetik az országok közötti valós különbségeket. Erre ráerősíthet a különböző mutatók eleve pejoratív szókészlete és az alkalmazott ország kategóriái. Az olyan kategóriák, mint például a nem szabad (Freedom House), a lemaradók (European Foreign Policy Scorecard), vagy a magasan korrupt (Transparency International) országok önmagukban negatív jelentést hordoznak és megbélyegezhetnek bizonyos országokat (Kelley & Simmons, 2015:1151). Ezzel erősen sérül az adott ország nemzetközi megítélése, ami főként elmaradt befektetésekben és alacsony turizmusban mutatkozhat meg. Ez azért is veszélyes, mert megerősítheti az országokról kialakult negatív vagy éppen pozitív képet. Így az olyan, rendszeresen jól teljesítő országok, mint Kanada vagy Svájc idővel csak presztízsüknek köszönhetően is jó eredményeket fognak elérni, hiszen senki sem meri egyedül megkérdőjelezni teljesítményüket, míg a sokáig rosszul szereplő országok, mint mondjuk Kongó vagy Banglades nem kerülhetnek ki ebből a kategóriából. Ez akár egyfajta veszélyes 22-es csapdáját is létrehozhat, főleg a szegényebb országok számára. Rebecca Adler-Nissen, a Koppenhágai Egyetem professzora kutatásában például úgynevezett korrupciós csapdáról beszél (Adler-Nissen, 2014: 143-176). Vizsgálódásai során ugyanis azt találta, hogy bizonyos afrikai országok, mivel a Transparency International Korrupciós Indexén folyamatosan alacsonyabban rangsoroltak,

rendszeresen esnek a külföldi működőtőke-befektetésektől, de egyre inkább a nemzetközi segélyektől is. Ennek köszönhetően azonban ezeknek az országoknak nem is lehet elég erőforrása ahhoz, hogy fejlesszék kormányzati kapacitásaikat és így idővel csökkentsék a korrupciót. Így ezek az ország a szerző szerint részben a nemzetközi szervezet mutatójának is köszönhetően egyfajta korrupciós csapdába kerültek, amelyből nem tudnak kikerülni.

Politikai célokra való felhasználás

A különböző nemzetközi mutatókat könnyen fel lehet használni politikai célokra is. A politikai célok tekintetében megkülönböztethetünk külső és belső célokat (Kelley & Simmons, 2015:1153).

A külső politikai célok alatt azt értjük, amikor egy ország kormánya a nemzetközi mutatókat arra használja, hogy nyomást gyakoroljon más, általában gyengébb országokra. Ezt a módszert az Egyesült Államok segélyezési politikájában gyakorta alkalmazza. Az euróválság alatt Németország előszeretettel hozta fel Görögország rossz nemzetközi mutatóit és állította őket szembe az ország kiemelkedő jóléti mutatóival, hogy a megszorítási politikák elfogadása érdekében nyomást gyakoroljon az országra. (Cooley & Snyder, 2015:76)

A belső politikai célok alapvetően két formája lehet. (Kelley & Simmons, 2015:1143-46) Egyrészt a regnáló rezsim használhatja fel a nemzetközi mutatókban elért eredményeket az ellenzék elcsitítására és saját eredményeinek felmagasztalására. Pakisztánban például rendszeres az ellenzék hiteltelenítése különböző állami mutatók által, amelyhez sok esetben amerikai kormányzati szereplők is asszisztálnak. (Cooley & Snyder, 2015:77) A nemzetközi mutatók azonban az ellenzék kezébe is erős politikai eszközt adhatnak, amivel sikeresen buktathatják meg a kormányzó erőket. Arra, hogy az ellenzék vagy kormánykritikus civil szereplők, amelyeknek sokszor kiterjedt külföldi kapcsolataik is vannak, belső nyomásgyakorlás alá helyezik az országok akár demokratikusan is megválasztott kormányzatát, számos példát láthatunk főként a volt szovjet tagköztársaságok között (Schueth, 2011:53).

A nemzetközi mutatók politikai célokra való felhasználásának azonban talán legérdekesebb jelensége az úgynevezett „értékelés diplomácia” (ratings diplomacy) (Cooley & Snyder, 2015:34). Bizonyos államok felismerték annak előnyeit, ha a különböző nemzetközi rangsorokban előkelő helyeken szerepelnek. Pontosan ezért egyre elterjedtebb, hogy országok külön szervezeteket hoznak létre annak vizsgálatára, hogy hogyan tudnának jobb helyezéseket elérni a nemzetközi rangsorokban. Sőt, a kormányzatok egyre több tanulmányutat is szerveznek a fontosabb nemzetközi mutatókat előállító szervezetekhez, hogy megértsék a mutatók módszertani elemeit. Az értékelés diplomácia legsikeresebb képviselője egyértelműen Georgia, amely mindössze egyetlen év alatt mintegy 85 helyett ugrott a Világbank Ease of Doing Business rangsorában. Sam Schueth, a University of Minnesota nemzetközi fejlesztéssel foglalkozó professzora tanulmányában azonosította Georgia sikerének legfontosabb okait (Schueth, 2011:51-77). Először is a szerző megemlíti, hogy a regnáló georgiai kormányzatnak abszolút többsége volt, amelynek köszönhetően egyszerűen tudták megváltoztatni az ország fontosabb törvényeit. 2005-ben létrehozásra került egy kormányközi bizottság, kifejezetten

azzal a céllal, hogy az ország helyezését javítsák a különböző nemzetközi rangsorokban. Ez a bizottság idővel szinte tejhatalmat kapott (csak az ország elnökével kellett egyeztetniük) új törvények elfogadására. Ennek köszönhetően számos olyan törvény került elfogadásra, amely legalábbis papíron jelentősen növelte az ország vállalászási környezetének biztonságát és rugalmasságát. Végül az ország tisztviselői rendszeres látogatások során jó kapcsolatba kerültek a rangsort összeállító Világbank tisztviselőivel. Rendszeresen kikérték a szervezet véleményét és terepgyakorlatokon mutatták be eredményeiket. Schueth szerint ennek a diplomáciai elemnek legalább akkor ereje volt az ország jó helyezésében, mint a törvényi változásoknak. Grúzia kiemelkedő helyezésének egyéb gazdasági eredményei is voltak, hiszen a kedvező értékelések miatt két év alatt megnégyszereződött az országba érkező működőtőke-befektetések összege. Schueth megvizsgálva két másik nagy rangsor ugró országot, Ruandát és Azerbajdzsánt, azt találta, hogy a közös elem egy erős jogosítványokkal rendelkező kormányközi bizottság létrehozása, valamint a Világbank tisztviselőivel való szorosabb kapcsolat.

Egyes mutatók vizsgálata

Tanulmányunknak ezen fejezetében négy olyan mutatót vizsgálunk, amelyek példaként támasztják alá az elméleti részben megfogalmazott kritikai észrevételeket. Választásunk azért esett a Bertelsmann Stiftung Transformation Indexére, a Freedom House Nations in Transit jelentésére és a World Economic Forum Global Competitiveness Indexére, mivel ezek nagy számban tartalmaznak szubjektív elemeket. Ezen felül nehezen vizsgálható területeket kutatnak, amelyekben definícióból adódó prekonceptiók is önmagukban értékítéletet hordoznak, továbbá ezek az indexek jelentős hatással vannak egyes országok nemzetközi megítélésére. Az általunk választott negyedik mutató, a Transparency International Corruption Perceptions Indexe pedig ugyan módszertanilag objektív és helyes elvek mentén épül fel, mégis nagy arányban támaszkodik az általunk vizsgált másik három mutató eredményeire, amelyek viszont szinte teljes mértékben szubjektív szempontok alapján állnak össze. Ez jól példázza az elméleti háttérben ismertetett aggregációs problémákat, amellet hogy a Transparency International mutatója is nagy nemzetközi reputációnak örvend.

Bertelsmann Stiftung: Transformation Index (BTI)

A módszertanról

A Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI) a legnépszerűbb nemzetközi mutatók közé tartozik, megállapításait rangos folyóiratok, neves kutatók és más kutatások is előszeretettel idézik, használják. A BTI a demokráciát, piacgazdaságot és a politikai vezetést elemzi és értékeli 129 országban. Az index elkészítésének kiemelt célja az összehasonlítás lehetővé tétele. A 250 szakértő által két évente elkészített elemzések három nagy kategóriát vizsgál, amelyek 17 kritériumot ölelnek fel:

1. **Politikai transzformáció:** államiság, politikai részvétel, joguralom, a demokratikus intézmények stabilitása, politikai és társadalmi integráció.
2. **Gazdasági transzformáció:** a társadalmi-gazdasági fejlődés szintje, a piac és a verseny keretei, pénznem és árstabilitás, magántulajdon, jóléti rendszer, gazdasági teljesítmény, fenntarthatóság.
3. **Transzformáció-menedzsment:** nehézségek szintje, kormányzóképeség, forráshatékonyság, konszenzusépítés, nemzetközi együttműködés. (Bertelsmann Stiftung, 2016)

Szubjektív elemek túlsúlya

A BTI módszertana hasonlít a Freedom House által alkalmazottra, azonban precízebb annál (Thiery, et al. 2009). Az értékelés ország-szakértőkön alapul. Egy belföldi szakértő egy úgynevezett „tesztkönyvet” (codebook) tölt ki, amelyben szöveges értékelés, de nagyrészt különböző kritériumok és indikátorok szerint egy 1-től (nem felel meg) 10-ig (teljes mértékben megfelel) terjedő skálán való értékelés található. Az ebből keletkező nyersadatok jelentik az index alapját. A kapott adatokat egy második, külföldi szakértő is megvizsgálja. Végezetül pedig ezeket az értékeket regionális és interregionális szakértők vizsgálják felül és értékelik. A politikai és a gazdasági transzformáció kategóriáinak értékeit átlagolják, amelyből a politikai és gazdasági transzformáció helyzetét mutató státusz index születik, a transzformáció-menedzsment kategória értékeiből nehézségi faktor súlyozásával a menedzsment index készül el. (Bertelsmann, 2016) Mindezek alapján egyértelmű, hogy bár az országonként azonos tesztsor kitöltése jelentős mértékben segíti nem csupán az értékelés, hanem az összehasonlítás és rangsor előállítását, az index adatbázisa – vagyis az országszakértők – alapvetően szubjektív elemek. Az ország-szakértők véleményét tükröző értékelés mellett az index kemény adatokra is épít, ezek azonban annak csak egy kisebb részét adják. Ennek következtében a kapott eredmények szubjektivitása meglehetősen magas. Az indexképzésre a számtani középértékek kiszámításának segítségével kerül sor, s a számítás során figyelembe veszik a „tesztkönyvben” szereplő olyan kritériumokat, mint például a jogállamiság, valamint egyéb más dimenziókat, mint például a demokrácia (Bertelsmann, 2016). A számítás módszereit vizsgáló szakértők a Universtität Würzburg oldalán megjelent elemzésükben kritizálták a nyers adatok aggregációját és az indikátorok ezzel való súlyozását, szerintük ugyanis ezen eljárás elméleti indoklása nem megfelelő. Emellett problémásnak találták azt is, hogy bár a BTI nagy hangsúlyt fektet a hatalmi ágak szétválasztásának kérdésére, a kérdések azonban elsősorban a bírói függetlenségre és a polgári szabadságjogokra koncentrálnak, a jogállamiság más kritériumai csak implicit módon jelennek meg benne. Ezzel függ össze a szakértők kritikájának azon megállapítása is, mely szerint az alkalmazott fogalmakban rejlő lehetőségek nincsenek megfelelően kihasználva. (Thiery, et al. 2009)

Elméleti aggályok

A kutatók BTI-al kapcsolatos megállapításai egybecsengenek a mutatókkal kapcsolatban tanulmányunk elméleti részében általánosan megfogalmazott kritikákkal, nevezetesen, hogy az értékelés során keletkező adatok többsége óhatatlanul is személyek percepcióit tükrözik és nem tekinthetők egyértelmű tudományos ténynek. Ehhez szorosan kapcsolódó probléma, hogy nehéz eldönteni, mennyiben számszerűsíthetők az indexállítás során felhasznált egyes adatok, s az olyan nehezen megfogható és többretegű fogalmaknál, mint a demokrácia vagy a joguralom, ez különösképpen nagy problémát jelent. (Thiery, et al. 2009) Ezenkívül jelentős kérdéseket vet fel az országszakértők kifejezetten alacsony száma, amely csak tovább erősíti a kapott eredmények szubjektivitását.

Freedom House: Nations in Transit

A Freedom House évről évre megjelenteti a Nations in Transit elnevezésű jelentését, amely alapvetően 29 posztkommunista ország demokratikus átmenetének eredményeit vizsgálja. A jelentés célja, hogy megvizsgálja, az egyes országok hogyan haladnak a demokratikus átmenet folyamatában, történet-e előrelépés vagy esetleges visszalépés. A jelentés alapvetően az alábbi hét kategória mentén értékeli a vizsgált országokat (Freedom House, 2016a).

- Választási eljárás;
- Civil társadalom;
- Független média;
- Kormányzás demokratikus minősége;
- Helyi önkormányzatiság demokratikus minősége;
- Igazságszolgáltatás intézményrendszere és függetlensége;
- Korrupció.

Az egyes kategóriákat a Freedom House országjelentői 1-től 7-ig osztályozhatják, „melyen az 1-es érték szimbolizálja a demokratikus értékek legmagasabb, míg a 7-es érték a legalacsonyabb minőségét”. Részkategóriák értékeinek átlagából áll össze az egyes országok demokrácia pontszáma, amely alapján a vizsgált országok rangsorba állíthatóak.

Fontos megjegyezni, hogy ez a skála tizedes törtekből áll. Azaz elképzelhető, hogy egy ország 1.25, 1.50 vagy 1.75-ös értéket is kap. Egyik évről a másikra a módszertan ajánlása szerint kis változás esetén 0.25, nagyobb változás esetén 0.50 pontkülönbség adható. Az ettől nagyobb eltérés igen ritka (Freedom House, 2016a).

Az egész Nations in Transit jelentés úgy épül fel, hogy az országok egyikét vizsgáló országspecifikus jelentéstevő (author of individual country report) elkészíti jelentését, amelyet továbbít a régióért felelős szakértőnek (regional expert). A szakértő ismét továbbítja a jelentést egy akadémiai tanácsadó testületnek (Freedom House academic advisory board). Ez a testület két napon át ülészik, ahol a jelentéstevő és a régiós szakértő jelenlétében kiértékelik az adott országról szóló jelentést. Ezek után

kerül a jelentés a Nations in Transit szerkesztőihez, akik döntenek annak publikálásáról. Mindhárom ellenőrző ponton (régiós szakértő, akadémia tanácsadók, szerkesztők) felülbírálnak az eredeti jelentéstevő értékelését, ezen a revíziós folyamaton keresztül haladva alakul ki végül egy ország konkrét értékelése (Freedom House, 2016a).

Szubjektív elemek túlsúlya

A fentiek alapján is jól látható, hogy a Nations in Transit szinte kizárólag szubjektív elemekre támaszkodik. Egy országot egy kutató értékeli, akinek munkáját ugyan felülbírálnak a három lépcsős ellenőrzési mechanizmus, azonban a felülbírálás szempontjai nem ismerhetők, illetve hasonlóan szubjektív megállapításokra alapoznak (Freedom House, 2016a). A módszertan szerint az objektivitást az úgynevezett országjelentés garantálja (a módszertan szerint a bizonyítás erejével), amelyben a jelentéstevő kifejti, miért értékelt az adott országot úgy, ahogy. Ezen jelentések színvonala azonban igencsak változó, hiszen erősen függ a készítő személyétől és felkészültségétől.

Magyar példa

Jól példázza ezt a 2016-os magyar jelentés is. Megvizsgálva a jelentés hivatkozáslistáját, az szinte kizárólag sajtóhírekből áll, ezek nagy része olyan magyar sajtótermék, amely egyértelmű politikai elköteleződésű. Az irodalomlistán szerepelnek még ezen felül Magyarországról szóló külföldi sajtóhírek, illetve közvélemény-kutatási adatok is (Freedom House, 2016b:12-16).

Feltűnő, hogy az irodalomlistán nem szerepelnek a szó szoros értelmében vett tudományos publikációk. Ezen okokból nehéz másképp értelmezni a jelentést, mint egy egyéni narratívába csomagolt sajtószemlét. Hiányoznak belőle azok a tudományos elméleti alapok, amelyek valóban bizonyító erővel bírnak abban a tekintetben, hogy egyes események miért okoznak valóban demokrácia romlást. Hiszen a narratíva alapján hazánk számos területen rosszabbul teljesít, mint 2014-ben. (A 2016-os jelentés értelemszerűen a 2015-ös évet értékeli.) A jelentés ilyen megállapításokat tartalmaz:

„Az igazságszolgáltatás intézményrendszere és függetlensége 2.75 pontról 3.00 pontra romlik az ország nemzetközi kötelezettségvállalásaival ellentétes menekültjogi szabálymódosításoknak; az Alaptörvényben rögzített rendkívüli állapot jogintézményének a „tömeges bevándorlás okozta veszélyhelyzet”¹ kategóriájával való vélhetően alaptörvény-ellenes kiterjesztésének; továbbá annak köszönhetően, hogy a kormányzati hatalommal szembeni intézményes fékek és ellensúlyok megszűntek pártatlan formában működni.” (Freedom House, 2016b:3)

¹ Megjegyzés: a valójában helyes kifejezés itt „tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet”, melyet a szerző itt helytelenül használ. (Lásd: Magyar Közlöny 2015.évi 134. szám, 19741. o., Elérhető: <http://www.kozlonyok.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/MK15134.pdf> (Letöltve: 2016.04.26)

A fenti megállapítások képezhetik politikai és természetesen tudományos vita tárgyát, azonban utóbbihoz mindképpen szükséges, hogy az legalább a vonatkozó szakirodalom szintjén megalapozott legyen. A jelentés szerzője azonban axiómaként kezeli a saját értelmezését, ami módszertanilag mindenképpen aggályos.

A tényleges ellenőrzés hiánya

További aggályokat kelt, hogy a jelentés háromszoros ellenőrző folyamaton ment át (regionális referens, tanácsadó testület, szerkesztők), az eredeti jelentésben szereplő pontszámok mégsem változtak a végleges tanulmányban. Ebből arra következtethetünk, az ellenőrzőpontokon a fent leírt aggályokat nem tartották érdemben megfontolandónak. Másrészt a szerző által kritikus pontként megjelölt „tömeges bevándorlás okozta veszélyhelyzet” (valójában válsághelyet) alkotmányellenessége a szöveg szerint is csak vélekedés, nehezen képezheti tudományos megállapítások tárgyát. További nehézségeket szül, hogy bár a Nations in Transit módszertana tartalmaz egy „guideline-t”, amely segíti a szerzőket, hogy mely kérdéseket kell megválaszolni a jelentésnek (Freedom House, 2016a), az évről évre változó szerzők miatt felmerülhet, hogy a személyes szempontok mentén az egyes éves jelentések sem teljes mértékben összehasonlíthatóak.

Elméleti aggályok

A fent részletezett aggályos pontok egybecsengenek tanulmányunk elméleti részében leírt indexalkotási problémákkal. A megkérdézett szakértők köre oly mértékben szűk, hogy egy országról szóló jelentést egy szakértő készít el. Bár ez túlhalad utána több ellenőrző lépcsőn, ezek érdemben nem változtattak az egy ember által kiértékelt eredményeken. Feltűnő, hogy az értékelésben szinte egyáltalán nincs kifejezetten objektívnak mondható elem: a Nations in Transit mellőz minden empirikus bizonyítékokon alapuló kutatást. Természetesen a demokratikus átmenet folyamata valóban nehezen kutatható empirikusan, de az elméleti részben tárgyalt definíciós problémák miatt eleve nehezen állíthatóak össze komparatív adatok a területről. Mindezek a nehézségek az tárgyalt jelentésben is halmozottan előfordulnak.

World Economic Forum: Global Competitiveness Index

Az egyik legátfogóbb elemzést a Világgazdasági Fórum (World Economic Forum, WEF) végzi el évente, amelynek eredménye a Global Competitiveness Report (Globális versenyképességi jelentés) című kiadványban jelenik meg. (WEF, 2015:1-66)

Módszertanról

A World Economic Forum (WEF) évente publikál összehasonlító elemzést, The **Global Competitiveness Report** (GCR) kiadványt, melyben országok versenyképességét vizsgálja és rangsorolja a Global Competitiveness Index (GCI) alapján, amely az országok (makroszintű) versenyképességét méri (Baumohl, 2013:56). A WEF szerint az országok versenyképességének mérésekor a fő kérdés a termelékenység szintjére és növekedési ütemére ható tényezők vizsgálata. A genfi/davosi Világgazdasági Fórum éves jelentése éveken keresztül két indexet közölt az országok versenyképességi rangsoráról: Növekedési Versenyképességi Indexet és Üzleti Versenyképességi Indexet.

A WEF jelentései az olyan nemzetköz szervezetektől származó jól megfogható gazdasági adatok, mint a GDP vagy az államháztartási hiány mellett nagyban alapulnak szubjektív tényezőkn is (Baumohl, 2013:67). A szervezet saját állítása szerint is a Versenyképességi Jelentés adatainak egyharmada származik nemzetközi statisztikákból, míg kétharmaduk a szervezet által évente felmért úgynevezett Executive Opinion Survey-n (ügyvezetők körében végzett felmérés) alapul (WEF,2015:22).

Szubjektív elemek: Executive Opinion Survey

Az Executive Opinion Survey keretében minden évben több mint 14 000 üzleti vezetőt kérdeznek meg a vizsgált országokban. 2015-ben február és június között vették fel az adatokat országonként minimum 30 üzleti vezetőt megkérdezve. A megkérdezetteknek egy 1-7-ig terjedő skálán kell értékelni saját országuk teljesítményét. A szervezet véleménye szerint a felmérés azért hasznos, mert elősegíti a versenyképesség olyan kvalitatívabb aspektusainak a mérését, mint az intézményi környezet vagy az infrastruktúra fejlettsége. A vezetők véleménye továbbá azért is lehet releváns, mert ők hozzák a cégek befektetési döntéseit is, amivel befolyásolhatják az adott ország jövőbeli gazdasági teljesítményét.

A WEF az Executive Opinion Survey elkészítéséhez felhasználja 160 partner intézetét. A partner intézetek a szervezet által meghatározott előírások alapján választják ki az adott országban megkérdezendő cégeket, majd le is bonyolítják a szervezet számára a felmérést. Magyarországon a WEF partner szervezete a Tárki Csoport (WEF, 2015:113)

Az Executive Opinion Survey képezi továbbá az alapját az általunk is tárgyalt Transparency International Corruption Perceptions Indexnek. Érdekeség, hogy utóbbi mutató pusztán a Global Competitiveness Index szubjektív elemeit használja fel eredményei kiértékelése során.

Transparency International: Corruption Perceptions Index

A Transparency International által évente kiadott Corruption Perceptions Index (CPI), a világon legszélesebb körben használt korrupciós mutató, a korrupció érzékelt mértéke alapján rangsorolja a vizsgált országokat.

„Az összetett index 0-100-ig mutatja a korrupció érzékelését a közsférában, ahol a 0 jelenti, azt hogy az adott országban a korrupciót

magas mértékben érzékelik (“erősen korrumpált ország”) és a 100 jelenti, hogy az adott országban a korrupciót egyáltalán nem érzékelik (“egyáltalán nem korrumpált ország”). A CPI az adott országnak a többi országhoz képest viszonyát mutatja a korrupció érzékelésében. A Korrupció Érzékelési Index az állami szektorban tapasztalható korrupcióra összpontosít, és a korrupciót, mint a közhivatallal személyes haszonszerzés céljából való visszaélést definiálja.” (Transparency International Magyarország, 2016)

A módszertanról

A CPI módszertana alapvetően négy lépésből áll: (1) az adatok kiválasztásából (más intézmények által készített mérések eredményei), (2) a forrásadatok átméretezéséből, (3) ezek aggregálásából, végül pedig (4) a bizonytalanságok és standard hiba számszerűsítéséből (Transparency International, 2015). Omar E. Hawthorne szerint a korrupció mérésére használt index, a CPI tulajdonképpen „a mérések mérése”. Az akadémikusok, kutatók, politikusok által is előszeretettel használt minden évben publikálásra kerülő index módszertana több alkalommal is változott. Ez önmagában megkérdőjelezhetővé teszi az évenkénti összehasonlítást, azaz hogy egy adott ország éppen milyen helyezést ér el a nemzetközi rangsorban. A CPI esetében 2012-ben alapvetően módszertani módosítások kerültek bevezetésre, s az ebből fakadó problémát a TI úgy kívánja kezelni, hogy az évenkénti változásokat összegző összehasonlító elemzéseit csupán az új módszertan szerint készült jelentések esetében alkalmazza. (Hawthorne, 2013)

Aggregációs problémák

A CPI egy összetett mutató, amely más intézetek szakértői által készített mérések eredményeire épít. 2015-ben a felhasznált mérések egynegyedét a korábbi fejezetekben bemutatott Bertelsmann Foundation Transformation Index, Freedom House Nations in Transit és a World Economic Forum Executive Opinion Survey adja (Transparency International, 2015). Az Európai Bizottság Közös Kutatócsoportjának szakértői a 2012-ben életbe lépett módszertant felülvizsgálták, s azt találták, hogy a CPI megbízhatóbb képet ad a korrupció érzékelési szintjéről, mint az index előállításánál használt mutatók külön-külön (European Commission, 2012). Bár a módosítások kiküszöbölték a korábbi hiányosságokat, s ennek eredményeként a CPI számítási módszertana színvonalas és objektív, a „mutatók mutatója” jellege miatt (mivel szubjektív méréseket aggregál (Transparency International, 2015)) mégis erős szubjektív elemeket tartalmaz. Ez lényegében a szubjektív számok objektivizálását eredményezi.

Definíciós problémák

Mindemellett a CPI-vel összefüggésben érdemes kiemelni **a nemzetközi mutatók úgynevezett „fogalomtorzító” hatását** is. Bár a nemzetközi mutatók által mért és használt fogalmak többségének nincs általánosan elfogadott fogalma, az azt mérő nemzetközi szervezeteknek mégis alkalmazniuk kell egy bizonyos fajta fogalomértelmezést. Ez a fogalomhasználat bármennyire is megalapozott lehet, végeredményben egyéni feltételezéseken és értékítéleteken alapul. Ez azért lehet veszélyes, mert a nemzetközi mutató népszerűsége miatt később csak ez a fogalomértelmezés válik mindenki által ismerté és adott esetben akár elfogadottá is. Így az a veszély fenyeget, hogy egy vitatott fogalomnak az egyik értelmezése kap nemzetközi elismerést, míg az összes többi nem. Ez idővel akár a kérdésről folytatott akadémiai diskurzust is akadályozhatja. Mlada Bukovansky, a massachusetts-i Smith Egyetem professzora a Transparency International Korrupciós Indexén mutatja be ezt a folyamatot (Bukovansky, 2006:1-23). Bár a korrupciónak számos eltérő fogalma van, a Transparency International a korrupciónak egy leegyszerűsített fogalmával operál. A korrupciót a szervezet úgy definiálja, mint „*a hivatalból ráruházott hatalommal való visszaélést személyes haszonszerzés céljából*” (Bukovansky, 2006:3). Ez a korrupciónak egy kifejezetten államközpontú, intézményi és politikai definíciója, amelyben nem jelenik meg a magánszféra korrupciója, valamint a szervezett bűnözés korrupciója sem. Ennek megfelelően az éves Korrupciós Indexben sem jelennek meg a korrupciónak olyan elemei, mint a pénzmosás vagy a pénzek offshore bankszámlára való utalása. Ez önmagában nem lenne probléma, de mivel a Transparency International Korrupciós Indexe a legismertebb és legismertebb korrupciós indikátor, ezért egyre több újságíró, politikus, sőt akadémikus is a szervezet által használt korrupciós fogalmat veszi át. A szerző szerint ez a jövőben káros lehet, mivel torzíthatja a korrupció akadémiai kutatását is.

Forrásjegyzék

- Adler-Nissen, Rebecca, (2014): Stigma management in international relations: Transgressive identities, norms and order in international society. International Organization, 68,
- Bernard, Baumohl (2013): *The Secrets of Economic Indicators*. Pearson Education, New York.
- Bertelsmann Stiftung Transformationsindex (2016): Methode. <https://www.bti-project.org/de/index/methode/>
- Bukovansky, Mlada, (2006): The hollowness of anti-corruption discourse. *Review of International Political Economy* 13,2. 181-209.
- Cooley, Alexander & Snyder, Jack (2015): *Ranking the World: Grading States as a Tool of Global Governance*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Davis, Kevin E., Fisher, Angelina, Kingsbury, Benedict & Merry, Sally Engle (2012): *Governance by Indicators*. Oxford University Press, New York.
- Freedom House (2016a): Nations in Transit Methodology, Elérhető: <https://freedomhouse.org/report/nations-transit-methodology> (Letöltve: 2016. április 25.)
- Freedom House (2016b): Hungary - Nations in Transit, Elérhető: https://freedomhouse.org/sites/default/files/NIT2016_Hungary_magyar.pdf (Letöltve: 2016. április 25.)
- Grant, Ruth W. & Keohane, Robert O., (2005): Accountability and abuses of power in world politics. *American Political Science Review*, 99,1. 29–43.
- Huggins, Richard & Thompson, Paul (2010): *UK Competitiveness INDEX 2010*. University of Wales Institute, Cardiff.
- Kelley, Judith & Simmons, Beth, (2015): Politics by number: indicators as social pressure in international relations. *American Journal of Political Science*, 59,1.
- Krugman, Paul, (1994): *Competitiveness: A Dangerous Obsession*. *Foreign Affairs*.
- Márkus Gábor, (2011): *Mikro- (vállalati) szintű adatokra alapozott versenyképesség-mérés*. Pécsi Tudomány Egyetem, Pécs.
- Merry, Sally Engle, (2011): *Measuring the world: Indicators, human rights, and global governance*. *Current Anthropology*, 52,3. 83–95.
- Munck, Gerardo L. (2009): *Measuring Democracy: A Bridge Between Scholarship and Politics*. Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Peter Thiery, Jenniver Sehring, Wolfgang Muno: Wie misst man Recht? – Möglichkeiten und Grenzen der Messung von Rechtsstaatlichkeit. Elérhető: http://www.politikwissenschaft.uni-wuerzburg.de/fileadmin/06060200/user_upload/Thiery_Sehring_Muno_GZD4_1_.pdf (Letöltés: 2016.04.25.)
- Sanín, Francisco Gutiérrez, Buitrago, Diana & Gonzáles, Andrea, (2013): Aggregating political dimensions: Of the feasibility of political indicators. *Social Indicators Research*, 110,1. 305 – 326.

- Schueth, Sam, (2011): Assembling International Competitiveness: The Republic of Georgia, USAID, and the Doing Business Project. *Economic Geography*, 87,1. 51–77.
- Transparency International (2015): Corruption Perceptions Index 2015: Full Source Description, Elérhető:
http://files.transparency.org/content/download/1950/12812/file/2015_CPI_DataMethodologyZIP.zip, (Letöltve: 2016.04.25)
- Transparency International (2015): Corruption Perceptions Index 2015: Technical Methodology Note.
http://files.transparency.org/content/download/1950/12812/file/2015_CPI_DataMethodologyZIP.zip (Letöltve: 2016.04.25)
- World Economic Forum (2015): <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>
- World Economic Forum (2015): The Global Competitiveness Report 2014 – 2015, Online elérhető: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>